

A Son Excellence
Le Gouverneur Militaire
de Jérusalem

Profondément troublé par la question du feu sacré du Samedi Saint-soulevée cette année autour de nos droits nationaux séculaires à Jérusalem, je prends la liberté de présenter à Votre bienveillante attention la suivante.

L'égalité des droits que les arméniens ont avec les Grecs dans la cérémonie du feu sacré, est pour eux un fait irréfutable, constaté par des preuves conservées dans leur histoire et littérature ancienne et moderne et dans les précieux documents des catholicoçats et patriarchats arméniens de Jérusalem, d'Etchmiadzine, de Constantinople et de Cilicie.

Elle l'a été aussi toujours pour les nations chrétiens, et l'objection que nos frères, les grecs, soulivent aujourd'hui, est d'autant plus étonnante que regrettable en même temps.

Les droits dont les arméniens jouissent en cette matière, sont l'expression la plus solennelles des droits internationaux, universellement connus, qu'ils ont eu dans le passé et qu'ils ont encors à Jérusalem comme un Patriarcat en même degré que les patriarches grecs et latins.

Et il faut admettre que la situation des arméniens dans la ville sainte n'est une oeuvre ni d'aujourd'hui ni d'hier.

Il serait en même temps catégoriquement contre la vérité historique de penser que les arméniens n'ont obtenu cette position que sous les hospices du gouvernement Ottoman.

Elle est un héritage historique, descendu de l'antiquité chrétienne, que les gouvernements européens ont trouvé et constaté pendant les Croisades et que les turcs ont été obligé de conserver ensuite leur domination. Quoique sous ces derniers les arméniens ont été injustement privés de plus d'un de leurs droits secondaires dans la Terre Sainte, et cependant il a été impossible leur refuser l'égalité de droit sur les points les plus importants du christianisme à Jerusalem, c'est à dire sur le Saint Sépulcre, sur le tombeau de la Sainte Vierge et à Bethlehém, etc.

Les plusieurs firmans, que nous avons présenté hier à Votre Excellence, constatent un tel statu quo en faveur des arméniens, qu'il est impossible de le rejeter.

Refuser le droit d'égalité des arméniens, dans la question du feu sacré, signifierait donc de démolir les fondements même de leurs droits ecclésiastiques, une chose, que, comme une question de conscience, de dignité nationale et de privilège ecclésiastique, aucun arménien ne saurait admettre, et que toute notre Nation apprendrait d'une douleur immense, dans les souffrances et de deuil actuels subis au nom même de christianisme.

Nous nous confions donc à la justice du Gouvernement Britannique, et le prions de nous épargner l'amertume de perdre aussi ce droit sacré, après tant d'autres droits injustement arrachés ailleurs, et de maintenir le statu quo, tel qu'il a été consacré par l'usage des siècles et confirmé par les firmans.

Agréez, Excellence, etc.

(sig.) Evêque Thorgom Koushakian

Jérusalem, le 2 Mai 1918

Թարգմանութիւն.-

Ճրագալոյցի երեկոյեան լուսահանութեան առթիւ Հայոց ունեցած դարաւոր իրաւունքներու մասին յարուցուած խնդիրը խորապէս վրդոված ըլլալով մեզ, պարտականութիւն կը համարեմք Ձերդ վսեմութեան բարեւեր նկատողութեան մատուցանել ներկայս:

Իրաւունքի հաստատութիւնը գոր Հայք ունին յունաց հետ, լուսահանութեան խնդրոյն մէջ, անժխտելի եւ հանրածանօթ իրողութիւն մ'է իրենց համար, հաստատուած ազգային մատենագրական եւ պատմական փաստերով եւ Նրուսաղէմի, Էջմիածնի, Կ. Պոլսոյ եւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսական եւ պատրիարքական դիւաններու մէջ պահուած յիշատակարաններով:

Այդ այդպէս եղած է նաեւ միշտ օտարներու համար, եւ այդ մասին այժմ մեր սիրելի յոյն եղբարց յարուցած առարկութիւնը մեզի զարմանք եւ ցաւ միայն կրնան պատճառել:

Լուսահանութեան խնդրոյն մէջ Հայոց վայելած իրաւունքը ամենէն հանդիսաւոր արտայայտութիւնն է տիեզերականապէս ճանչցուած այն միջազգային իրաւունքներուն, զոր անոնք ունեցած են եւ ունին Սուրբ Տեղեաց մէջ իրրեւ պատրիարքութիւն, հաւասար յոյն եւ լատին պատրիարքութեանց: Եւ պէտք է ընդունիլ թէ Ս. Տեղեաց մէջ Հայոց վայելած այդ դիրքը ոչ այսօրուան գործ է եւ ոչ երէկի:

Պատմական ճշմարտութեան քոլորովին հակառակ պիտի ըլլար նոյնպէս մտածել թէ հայերը ձեռք բերած են զայն Օսմանեան կառավարութեան օրով միայն: Անիկա ֆրիստոնէական հնագոյն անցեալէ մը կտակուած պատմական այն ժառանգութիւնն է, զոր Խաչակրութեան միջոցին գտան, ճանչցան եւ հաստատեցին եւրոպեան ֆրիստոնեայ պետութիւնները, եւ զոր յետոյ թիւրք կառավարութիւնը եւս պարտաւորեցաւ ընդունիլ, թէեւ այս վերջինիս օրով հայ անիրաւարար գրկուեցան Պաղեստինի մէջ ուրիշ մէկ անելի երկրորդական իրաւունքներէ. բայց անկարելի եղաւ հերքել Հայոց հաւասարութեան իրաւունքը Նրուսաղէմի ֆրիստոնէական ամենէն կարեւոր վայրերուն՝ Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանին, Սուրբ Կուսի Գերեզմանին, Բերդեհէմի մէջ, եւ այլն:

Բազմաթիւ ֆէրմանները, զորս երէկ ներկայացուցինք ձեր վսեմութեան, կը հաստատեն Հայոց ի նպաստ այնպիսի գոյավիճակ մը (Statu quo), զոր անկարելի է ժխտել:

Լուսահանութեան խնդրոյն մէջ Հայոց իրաւունքը մերժելը պիտի նշանակէր ուրեմն ֆանդի Նրուսաղէմի մէջ Հայոց եկեղեցական իրաւունքներուն հիմը, բան մը, զոր իրրեւ կրօնական խղմտամբի եւ ազգային պատուոյ ու առանձնաշնորհմանց խնդիր, պիտի չկրնայ ընդունիլ ոչ մէկ հայ, եւ զոր Ազգն համօրէն անհուն տրտմութեամբ պիտի լսէ յանուն ֆրիստոնէութեան կրած իր ներկայ տառապանքի եւ սուգի այս ճգնաժամի օրերուն:

Բրիտանական կառավարութեան արդարատէր ոգւոյն կ'ապաւինինք ուրեմն, եւ կը խնդրենք որ խնայուի մեզի այլուր այնքան անարդարօրէն կորզուած իրաւունքներուն վրայ, այստեղ ալ, ֆրիստոնէական այս նուիրական վայրերուն մէջ, այսքան նուիրական իրաւունք մը կորսնցունելու դառնութիւնը, եւ պահուի գոյավիճակը (statu quo) այնպէս, ինչպէս կը ցուցնեն ֆէրմանները եւ ինչպէս եղած է մինչեւ վերջին տարին:

Հանեցէք ընդունիլ մեր յարգանաց հաւաստիքը,
Թորգոմ Նպս. Գուշակեան

Նրուսաղէմ, 2 Մայիս (19 Ապրիլ) 1918: